

застосовуємо педагогічні інновації
бібліотека-музей

Ключові слова:

бібліотека-музей; шкільна бібліотека; читацька компетентність; формування читацької культури; нестандартні форми роботи шкільної бібліотеки

Ольга ДУДАР,

доцент кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти і виховання ІІПО КУ імені Бориса Грінченка, кандидат історичних наук

У кожній третій британській дитині вдома не має жодної книжки. Такі результати дослідження тамтешніх учених. Ситуація в Україні малодосліджна, але учні читають книги все рідше. Сучасні комп'ютерні розваги виявляються цікавішими і легшими для сприйняття. Тож як у час стрімкого розвитку комп'ютерних технологій відродити інтерес до друкованої книги? Пропонуємо скористатися практикою організації заходів з елементами музейної педагогіки у бібліотеках-музеях

Застосовуємо музейний досвід у роботі шкільної бібліотеки

Провідну роль у вихованні підростаючого покоління відіграє книга. Вона є універсальним засобом накопичення і передачі знань, узагальнення людського досвіду, а користування нею — основою, завдяки якій формується інтелектуальна і духовна культура особистості.

Шкільна бібліотека є фундаментом освіти і самоосвіти, скарбницею людського знання. Тому важливим завданням педагогів і бібліотекарів навчального закладу є допомагати учням оволодівати програмними знаннями та закріплювати їх бібліотечними засобами. А для цього необхідно підвищувати читацьку компетентність учнів, їхню культуру спілкування з книгою.

Сучасні навчальні програми передбачають формування в учнів навичок самостійного здобування знань, із цією метою **педагогам разом із бібліотекарем необхідно здійснювати низку дій та проводити відповідні заходи:**

- виховувати в учнів бажання самостійно розширювати обсяг знань;
- прищеплювати учням прагнення до пошуку необхідної інформації;
- ознайомлювати учнів із правилами користування бібліографічними покажчиками, різноманітними джерелами інформації: енциклопедіями, довідниками, словниками;
- формувати в учнів навички самостійно здійснювати пошук додаткової інформації;
- учити учнів свідомо добирати джерела інформації до певної теми і користуватися ними;
- формувати в учнів навички систематизації інформації;
- спонукати учнів критично оцінювати інформацію;
- формувати вміння учнів опрацьовувати наукову, науково-дослідну, критичну літературу, довідкову літературу;
- допомагати складати конспекти, тези, готувати реферати.

Зазвичай у шкільних бібліотеках **проводять такі заходи, що сприяють формуванню читацької культури:**

- тематичні виставки книг, присвячені знаменним датам;

- індивідуальні та рекомендаційні бесіди;
- бібліотечно-бібліографічні консультації;
- Дні інформації;
- Дні бібліографії;
- презентації книг;
- відкриті перегляди літератури;
- бібліотечні уроки;
- екскурсії;
- конкурси, вікторини;
- літературні ігри;
- інформини;
- конференції.

Привернути увагу батьків до формування читацької компетентності учнів та культури спілкування з книгою дасть змогу залучення педагогами та бібліотекарем їх до організації і проведення цих заходів, до оформлення інформаційних стендів для учнів і батьків. Окремим напрямком слід вважати роботу з обдарованими дітьми, яка має свої особливості.

Аби урізноманітнити роботу шкільної бібліотеки і залучити учнів до спілкування з книгою, звертаємося до світової практики бібліотек-музеїв.

Особливості роботи з учнями у бібліотеках-музеях

У світі діє чимало бібліотек-музеїв різних розмірів та форматів. Дослідники виділяють своєрідний топ-25: найвідоміші, найстарші, найпопулярніші. У них зібрано велику кількість рідкісних експонатів, кожний із яких — справжній скарб. Окрім традиційних книжкових виставок, відвідувачам музеїв пропонують різноманітні **творчі заходи та освітні програми**, спрямовані на формування читацької та збереження книжкової культури. Цілком природно, що програми для школярів є одними з найпопулярніших.

Храм Книги (Єрусалим)

Відділ Національного музею Ізраїлю, де зберігають вісім найповніших з будь-коли знайдених сувоїв Мертвого моря, а також один з найбільш шанованих іудейських рукописів — Кодекс Алеппо X ст., назвали Храмом Книги.

Для збереження давніх манускриптів було зведено фантастичну споруду, якій не має аналогів у світі. Її автори — архітектори зі Сполучених Штатів Фредерік Кіслер та Арманд Бартос відобразили в концепції будівлі історію знайдення сувоїв та їх метафоричний зміст. У 2004 році будівля Храму зазнала реконструкції, аби усі раритети зберігалися в оптимальних умовах. Намагаючись уберегти скарби від плину часу, працівники Храму Книги проводять постійну ротацію експонатів: найдавніші експонуються не довше шести місяців на рік.

ВСТАВКА 1

У Храмі Книги **пропонують широкий спектр різноманітних за змістом освітніх програм** для дітей різного віку: просвітницьких, художніх, історичних, екологічних тощо. Їх реалізують у спеціально облаштованих приміщеннях:

- виставкових галереях;
- класах для заняття творчістю;
- лекційних залах;
- бібліотеці ілюстрованих дитячих книг.

Завдяки таким програмам до діяльності музею залучають учнів зі всієї країни.

Музей ілюстрованих книг для дітей «Тіхіро» (Токіо)

Музей ілюстрованих книг для дітей «Тіхіро» названо ім'ям японської художниці та книжкового ілюстратора Івасакі Тіхіро (*Iwasaki Chihiro*). Ключовим образом її творчості є дитина, сонячне дитинство без війни і трагедій. Співробітники музею вважають ілюстрації до дитячих книжок важливою частиною культурної спадщини людства. Тож працівники музею займаються колекціонуванням, вивченням, експозицією і зберіганням таких ілюстрацій. Тут експонують **роботи сучасних ілюстраторів і письменників**, які зробили вагомий вклад в історію ілюстрованої книги.

Колекція Музею ілюстрованих дитячих книг «Тіхіро» одна з найавторитетніших у світі. Якщо врахувати експонати, отримані в тимчасове користування, нині вона налічує близько 17,3 тис. творів авторства 203 художників із 33 країн. Серед них визнані майстри пензля та олівця з Європи, Північної та Південної Америки, Азії, Африки та Океанії

Успіх у діяльності музею сприяла реалізація **провідної концепції закладу** «Музей — відкритий майданчик для громадської активності». Особливо важливою концепція є для підростаючого покоління, адже сприяє становленню їхньої громадянської позиції. Також учні беруть активну участь в освітніх програмах, акціях і заходах музею, як-от:

- практичні заняття та майстер-класи;
- ілюстровані лекції;
- інтерв'ю з авторами, опитування, зустрічі тощо.

Для учнів початкової школи у музеї діють групи продовженого дня **для учнів основної школи** — літня волонтерська програма. Важливе виховне значення мають соціальні програми, започатковані співробітниками музею. Так, учні беруть участь у заняттях і догляді за людьми з особливими потребами. У музеї на постійній основі діє **програма «Сам собі екскурсовод»**, розроблена спеціально для учнів початкової школи. Співробітники музею надають юним відвідувачам матеріали, дібрані **відповідно до їхніх вікових особливостей**, що сприяє глибшому сприйняттю та розумінню учнями виставки.

Музей книги і друкарства України (Київ)

Унікальний за обсягом та історичним значенням книгозбір, перлини української книжкової культури містяться у Музеї книги і друкарства України (приблизно 56 тис. експонатів). Музей заснований у 1972 році, що за рішенням ЮНЕСКО був проголошений Міжнародним роком книги. Знаходиться бібліотека-музей на території Києво-Печерської лаври, у будинку колишньої лаврської друкарні. Понад 300 років (початок XVII ст. — 20 ті роки XX ст.) монастирська друкарня безперервно випускала церковні й освітянські книги.

Сучасна експозиція музею надзвичайно **цінна для поглиблення знань учнів із літератури та історії України**, оскільки висвітлює історію української книги і книжкової справи від часів Київської Русі і до наших днів. Під час екскурсії до музею учні дізнаються про виникнення писемності у східних слов'ян, рукописну книгу X–XVI ст., зародження і розвиток друкарства в Європі, історію кириличного книгодрукування, видавничу діяльність Івана Федорова (Федоровича) та інших славетних творців української книги XVI–XVIII ст.

Цікавим для учнів буде ознайомитись зі своєрідним художнім оформленням книжок талановитими митцями минулого і сучасності, оглянути книги, оздоблені фініфтою, карбуванням по золоту, сріблу, в оправках із шкіри й оксамиту. **Окрасою колекції** є видання, відзначені високими нагородами, мініатюрні книжки, видавничі марки, документи і матеріали самвидаву, видання української діаспори в Австралії, Аргентині, Канаді, США та інших країнах світу.

Щотижня у Музеї книги і друкарства України наукові співробітники проводять **майстер-класи з виготовлення паперу** ручного лиття. Під час практичних занять діти і

дорослі дізнаються про історію виникнення паперу, ознайомлюються з технологією його виготовлення, вчать оздоблювати папір філігранню, шовковими нитками, прикрашати гербарієм тощо.

ПРИКЛАД

Чотири роки поспіль у Музеї книги і друкарства України проходить **Фестиваль української дитячої книги «Азбукове Королівство Магів і Янголів»**, у межах якого відбуваються:

- творчі зустрічі з письменниками та художниками;
- презентації цікавих видань дитячої літератури;
- театральні та музичні перформанси;
- музейні квести.

Цього року на фестивалі, проведення якого планується з 16 по 19 жовтня, учням запропонують майстер-класи з каліграфії, духовного співу, друку гравюри, акторської майстерності.

Завдяки проведенню у музеї різноманітних **акцій, лекторіїв, конференцій і круглих столів** із питань книговидавництва, історії української книги та її сучасності до співпраці залучаються професіонали книжкової та бібліотечної справи, зростає інтерес юних читачів до книги. Відтак заходи спонукають учнів до спілкування з книгою, відвідування бібліотек, сприяють формуванню читацької культури та пошани до української книги.

Музей «Літературне Тернопілля»

До вивчення історії рідного краю та його літературних традицій учнів загальноосвітніх навчальних закладів Тернополя залучають співробітники музею «Літературне Тернопілля». Цей музей відкрився у грудні 2012 року на базі Тернопільської міської бібліотеки для дітей № 2, а міститься експозиція на «Віллі Грабовських». Місцева пам'ятка архітектури XIX століття надихає юних відвідувачів на роздуми про минуле краю.

Основою фондів музею є книги, документи, особисті речі, світлини та картини з приватних колекцій, архівів багатьох письменників та літературознавців краю. Діяльність музею спрямована на популяризацію книги серед юних читачів, згуртування громади міста, а у підсумку — відродження славетних звичаїв краснописства Галичини.

У музеї постійно проводять виставки і екскурсії, що привертають увагу учнів і формують ставлення до бібліотеки як осередку книжкової культури, а ще — як території творчості та нових знань. Забезпечує такий результат проведення різноманітних заходів, як-от:

- тематичні тижні та дитячі читання;
- уроки літератури рідного краю;
- презентації книжкових видань;
- вечори-зустрічі з письменниками, художниками, майстрами мистецтва краю.

ПРИКЛАД

Співробітники музею організовують творчі майстерні різного спрямування, залучаючи до співпраці учителів, спеціалістів та народних майстрів. Такі заходи є полем для самореалізації учнів, адже дають їм змогу проявити індивідуальні здібності та вміння. Під час святкування 200-ліття Тараса Шевченка у музеї відбулася виставка творчих робіт «Вишиваємо Шевченка». Юні вишивальниці презентували широкому загалу створені ними портрети Кобзаря, що дало учням змогу оцінити роботи один одного та активізувало їх до подальшої творчості.

Продуктування ідей щодо активізації роботи шкільної бібліотеки

З музейного досвіду освітяни можуть запозичити низку оригінальних ідей щодо організації та проведення бібліотечних заходів. Реалізацію головного завдання —

залучати учнів до спілкування з книгою та користування бібліотекою — забезпечить плідна **співпраця бібліотекаря, вчителя і учнів**. Досить часто бібліотекарі керують гуртковою роботою, тож спілкуючись з учнями, мають можливість вивчити інтереси учнів і врахувати їх під час планування освітніх заходів. Не менш важливо долучати до цього процесу батьків, бабусь і дідусів учнів, особливо, якщо вони володіють необхідними вміннями і можуть допомогти з практичними заняттями, як-от декорування або каліграфії тощо. Усе це формуватиме в учнів ставлення до **бібліотеки як середовища діалогу, творчості та креативу**.

Майстер-клас з реставрації книг

Особливо зацікавить учнів і сприятиме вихованню **бережливого ставлення до книги** майстер-клас з книжкової реставрації. З пропозицією провести у межах загальноосвітнього навчального закладу такий майстер-клас можна звернутися до спеціалізованих музею чи дитячої бібліотеки. Втім, невеликий майстер-клас у бібліотеці здатні провести як самі шкільні бібліотекарі, так і вчитель або батьки учнів. Для цього достатньо скористатись рекомендаціями реставратора-початківцю, які подано у *Додатку*. Детальніше ознайомитися з основами реставрування під час підготовки до майстер-класу можна завдяки спеціалізованим відео-сюжетам, які є у вільному доступі в Інтернеті.

Конкурс на кращу ілюстрацію

Заохочувати учнів до співпраці можна шляхом проведенням конкурсів дитячих творів, малюнків, фото-робіт. Зокрема, можна запропонувати учням конкурс на кращу ілюстрацію певного літературного або улюбленого учнями твору. Для успішної реалізації заходу вчителю та бібліотекарю слід нагадати учням **різницю між самостійною художньою роботою та ілюструванням**.

Призначення ілюстрацій в тому, щоб допомогти читачеві усвідомити, про що саме йдеться у тексті, деталізувати його зміст, зробити яким, наочним. Завдання художника-ілюстратора — вхопити суть тексту та загострити її яскравим елементом, аби посилити враження читача. Відтак у своїх роботах учні мають обрати доречні образи і способи їх художнього втілення. Оцінювати ж можна не лише якість малюнку, а і його стиль, задум, відповідність тексту тощо.

«Експонат місяця»

Із-поміж традиційних музейних заходів варто скористатися програмою «Експонат місяця». Експонатом шкільної бібліотеки-музею може стати будь-яка книга, адже навіть добре знайомий усім учням «Буквар» має унікальну історію. Полею для співпраці з батьками слугуватиме такий різновид програми «Експонат місяця», як **раритетна книга з сімейної колекції**. У кожній родині вдома обов'язково знайдеться якесь улюблене, рідкісне або цінне видання. Багато сімей мають традиції та особливі уподобання в зібранні книг. Учні, вчителі і бібліотекарі можуть представити у шкільній бібліотеці найстаріші або найцікавіші книги зі своєї домашньої колекції, ознайомити учасників заходу з історією самої книги або її появи в сімейній бібліотеці. Це дасть змогу учням доторкнутися до «живої історії», відтак сприймати **книгу як предмет матеріальної культури**.

Проектна робота

Шкільна бібліотека є чудовою базою для проектної діяльності учнів. Для учнів початкової школи пізнавальним стане знайомство з історією книгодрукування, їх зацікавлять незвичайні або маловідомі факти про улюблені книжки, зустрічі з письменниками тощо. Учні старшої школи можуть досліджувати сучасні українські видання, книги як предмет побуту і мистецтва, творчі біографії забутих або маловідомих

авторів. Зорієнтовані на самостійну роботу учнів, такі проекти **активізують пізнавальну діяльність** і дають учням змогу ствердитися у своїх можливостях та знаннях.

Робота з книгою як предметом експонування та вивчення потребує **творчого підходу**. Навіть урізноманітнення традиційних форм роботи шкільної бібліотеки сприятиме активізації інтересу учнів. Так, у традиційні екскурсії-знайомства з роботою бібліотеки можна включати різні інтелектуально-розважальні елементи, як-то: нескладні бібліотечні квести, кросворди тощо. Під час організації бібліотечних заходів з елементами музейної педагогіки бібліотекарю і вчителю необхідно демонструвати креативність мислення, здатність до оригінального розв'язання навчальних завдань та щире зацікавлення процесом. Тоді для багатьох учнів як книга, так і бібліотека асоціюватимуться з приємним досвідом, новими знаннями та успішною самореалізацією.

Отже, бібліотекарі постійно перебувають у творчому **пошуку нестандартних форм роботи та вдосконалення традиційних методів** інформаційно-бібліографічної роботи.

Таким чином, пошук оптимальних форм і методів бібліотечно-бібліографічної освіти школярів є пріоритетним напрямом роботи шкільних бібліотек району. Адже саме формування інформаційної культури читачів є важливою умовою підвищення рівня результативності популяризації книги, розвитку культури читання, залучення вчителів і учнів до активного використання різноманітних видань.

ПЛАШКА

Читацька компетентність — особистісно-діяльнісний інтегрований результат взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учня, що дають йому змогу повноцінно та самостійно засвоювати інформацію

ВСТАВКА 1

Структуру читацької компетентності визначають такі компетенції:

- літературно-мистецька
- власне читацька
- ціннісно-світоглядна
- комунікативно-мовленнєва
- когнітивна
- інформаційна

ВСТАВКА 2

Це цікаво!

Однією з найбільших у світі колекцій книг і манускриптів є Ватиканське книгозібрання — бібліотека Святого Престолу в Римі. Фонди бібліотеки налічують близько 1,6 млн. друкованих книг, 1,5 млн. манускриптів, 8,3 тис. інкунабул, більше мільйона гравюр та географічних карт. Тут зберігаються старовинні книги, які вимагають особливого до себе ставлення: їх не можна гортати й розглядати заради цікавості, оскільки навіть найменший дотик може нанести їм значної шкоди

Додаток 1

Рекомендації реставратору-початківцю

- Дуже старі книги, які зберігалися у невідповідних умовах, можуть покритися пліснявою. Якщо ступінь ушкодження незначний, спробуйте впоратися із цвіллю за допомогою перекису водню. Змочіть ним вату і зберіть плями цвілі до центру. Повторіть процедуру кілька разів, щоразу замінюючи ватні диски. Очищену книгу

розкрийте на пошкодженій сторінці і виставте на свіже повітря — папір має висохнути.

- Аби впоратися з невеликими надривами на сторінках, слід скористатися клеєм, що після висихання залишається прозорим. Якщо ви плануєте використовувати той клей, властивості якого вам невідомі, протестуйте його на шматочку будь-якого паперу. Краї розриву розпряміть і з'єднайте. Під сторінку покладіть шматок тканини (дрантя). За допомогою м'якого пензлика змастіть розрив тонким шаром клею і залиште до повного висихання.
- За довгий час життя книга може втратити шматочки сторінок. На такі місця накладіть закладки. Виріжте прямокутник або коло з тонкого паперу відповідного кольору. Якщо сторінки книги пожовкли від часу, папір для таких латок пофарбуйте чаєм або кавою. Латочку змастіть клеєм і накладіть на пошкоджену ділянку (сусідню сторінку у цей час захистіть тканиною або плівкою). Розгладьте сторінку, покладіть на неї тканину, аркуш паперу і прес з книг або будь-яких інших важких предметів.
- У разі пошкодження палітурки подивіться, як саме її виготовлено. Якщо листки паперу були просто склеєні в блок, ватною паличкою нанесіть клей на потрібну ділянку. Обкладинку, скріплену нитками, доведеться розібрати. Зазвичай листи зшиваються зошитами. Розкрийте зошит в центрі і обріжте нитки. Дістаньте листи. Щоб зміцнити місце згину, наклейте на нього тонку смужку паперу, переконавшись, що вона не буде перекривати текст. Коли відреставровані листи висохнуть, відновіть шов. Міцними синтетичними нитками прошийте зошит швом «уперед голку». Нитка не повинна бути занадто тонкою й надто сильно натягнутою — інакше папір буде перерізаний. Завершуючи шов на зошиті, протягуємо голку через стібок на сусідні зошити, щоб усі блоки були скріплені між собою.
- Відновлені зошити складіть стосом і промажте їх корінці тонким шаром клею. Виріжте з паперу довгі смужки, оберніть ними блоки так, аби смужки були перпендикулярно до корінця. Місце перетину з корінцем закріпіть клеєм, а кінці смужок приклейте до обкладинки. Зверху наклейте форзац, вирізаний із цупкого паперу.

Додаток 2

Правила поведінки у шкільній бібліотеці

Пам'ятка для учнів

- Заходити до фонду художньої літератури та підручників лише з дозволу бібліотекаря.
- Залишити зайві речі в класній кімнаті.
- Дотримуватися особистої чистоти та чистоту одягу.
- Використовувати олівці, ручки, лінійки за призначенням.
- Не заносити до зали предметів, що становлять небезпеку для життя і здоров'я читачів.
- Поставити мобільний телефон на беззвуківий режим чи вимкнути;
- Виконувати інструкції та рекомендації бібліотекаря.
- Не відволікатись від виконання завдання та не відволікати інших розмовами чи іншими діями.

- Користуватися технічними пристроями з дозволу бібліотекаря.
- Не брати самостійно книги зі стелажів.
- Повідомити негайно бібліотекаря у разі виникнення аварійної ситуації або травмування читача.
- Не перешкоджати іншим учням виходити з бібліотеки, не перегороджувати і не блокувати вихід.
- Не бігати, не штовхатися поблизу вікон, шаф і стелажів, не битися;
- Не вживати їжу і не смітити;
- Повідомити бібліотекаря у разі втрати або пошкодження документів із фонду бібліотеки для заміни їх аналогічними або рівноцінними (за рішенням бібліотекаря) документами, або внести кратне відшкодування вартості документа.
- Прибрати робоче місце після завершення навчального заняття.